

ОСТРОВЕРХ

Лариса Леонідівна
lari_lari@ukr.net

УДК 336.741

НАРОГАН

Вадим Валентинович

ЕВОЛЮЦІЯ ГРОШЕЙ ЯК ГЕНЕРАТОР
НОВИХ ВИКЛИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА
ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИEVOLUTION OF MONEY AS A
GENERATOR OF NEW CHALLENGES
INFLUENCING ECONOMIC SECURITY OF
THE STATEк.е.н., доцент, головний
спеціаліст, Управління
внутрішнього аудиту,
Національна поліція Україниздобувач, Національна академія
внутрішніх справ*OSTROVERKH Larisa Leonidivna – PhD in Economics, Associate Professor, Head Specialist, Internal Audit Office, National Police of Ukraine**NAROHAN Vadym Valentynovych – postgraduate student, National Academy of Internal Affairs*

У статті досліджується проблема еволюції грошей, яка невідворотно призводить до появи нових структурованих фінансових продуктів, серед яких особливо популярними виявилися криптовалюти. Сьогодні можна з впевненістю констатувати, що сучасні гроші істотно розрізняються і не володіють тими характеристиками та властивостями, які мали звичайні монетарні та паперові гроші. У статті розглядається процес перетворення грошей з об'єктивного регулятора макроекономічних процесів в найважливішу керуючу силу, в самостійно функціонуючі знакові інструменти. Проте існує й інший бік прогресу. Як будь-яка нова технологія криптовалюта надає не тільки нові можливості та вигоди, але й веде до появи нових викликів, що постійно випробують на міцність систему економічної безпеки держави.

* * *

В статье исследуется проблема эволюции денег, которая неотвратимо приводит к появлению новых структурированных финансовых продуктов, среди которых особенно популярными оказались криптовалюты. Сегодня можно с уверенностью констатировать, что современные деньги существенно различаются и не обладают теми характеристиками и свойствами, которые имели обычные монетарные и бумажные деньги. В статье рассматривается процесс преобразования денег из объективного регулятора макроэкономических процессов в важнейшую управляющую силу, в самостоятельную функционирующие знаковые инструменты. Однако существует и другая сторона прогресса. Как любая новая технология криптовалюта предоставляет не только новые возможности и выгоды, но и ведет к появлению новых вызовов, которые постоянно испытывают на прочность систему экономической безопасности государства.

* * *

The article investigates the problem of the evolution of money, which inevitably leads to the emergence of new structured financial products, among which the most popular were cryptomoney. Today it is safe to state that modern money differs significantly and does not possess the characteristics and properties that possessed ordinary monetary and paper money. The article deals with the process of transforming money from an objective regulator of macroeconomic processes into the most important controlling force, in self-functioning sign tools. However, there is another side of progress. Like any new technology, cryptology provides not only new opportunities and benefits, but also leads to new challenges that constantly test the strength of the state's economic security system.

With the intensification of globalization processes and crisis phenomena in a world economy, a massive offensive against the state system of money supply has been launched, with charges of all economic problems and calls for radical monetary reform at the global and national levels. And although the latest forms of money were considered to be quite perfect and have received world recognition, they are periodically criticized, especially in the function of world money, which is basically performed by the dollar of the USA.

The process of globalization, like all economic phenomena, has its advantages and disadvantages. On the one hand, globalization makes the national economy open to the free movement of all kinds of resources, on the other hand, vulnerable, which creates new challenges for national interests and increases the impact of a world financial crisis on the functioning of the national financial system.

This determines the need for a study of Ukraine's monetary policy and the development of a national financial strategy that meets the interests of ensuring economic security. Indeed, the constantly growing processes of globalization, the integration of the Ukrainian economy into the world economy and its openness reinforce the urgency of the problems of economic security.

Appearance and spread of new instruments, that is used today for calculations, payments and as an object of investing, became a new test on durability of the system of national economic security.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, еволюція грошей, фіатна валюта, криптовалюта, майнинг, блокчейн, товар, загрози, економічна безпека

Ключевые слова: глобализация, интеграция, эволюция денег, фиатная валюта, криптовалюта, майнинг, блокчейн, товар, угрозы, экономическая безопасность

Keywords: globalization, integration, evolution of money, fiat currency, cryptocurrency, mining, blockchain, product, threats, economic security

ВСТУП

З посиленням глобалізаційних процесів та кризових явищ у світовій економіці почався широкий наступ на державну систему грошового устрою зі звинуваченнями її у всіх економічних проблемах і закликами провести корінну грошову реформу на глобальному і національному рівнях. І хоча останні форми грошей вважалися досить досконалими і отримали світове визнання, їх періодично критикують, особливо у функції світових грошей, яку в основному виконує долар США.

Процес глобалізації, як і усі економічні явища, має свої плюси і мінуси. З одного боку, глобалізація робить національну економіку відкритою для вільного пересування усіх видів ресурсів, а з іншого боку – вразливою, що породжує нові виклики національним інтересам і посилює вплив світової фінансової кризи на функціонування національної фінансової системи. Це визначає необхідність дослідження монетарної політики України і вироблення національної фінансової стратегії, яка б відповідала інтересам забезпечення економічної безпеки. Адже постійно наростаючі процеси глобалізації, інтеграції української економіки у світове господарство та її відкритість посилюють актуальність проблем економічної безпеки. Поява та поширення нових інструментів, які використовуються сьогодні для розрахунків, платежів та в якості об'єкту інвестування, стали новим випробуванням на міцність системи національної економічної безпеки.

МЕТА РОБОТИ полягає у пошуку відповіді на питання – чи є еволюція грошей, що призвела до появи нових структурованих фінансових продуктів, новим викликом для економічної безпеки держави?

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. Дослідження засноване на методології наукового пізнання та системному аналізі. Для отримання результатів використовувалися методи наукової абстракції, узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, групування, формалізації, історичного та логічного аналізу теоретичного і практичного матеріалу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Гроші, як і вся світова фінансова система, поступово еволюціонують. Було б занадто спрощено підходити до вивчення теорії грошей, вважаючи, що в сучасній грошовій теорії практично не існує різниці між грошима, які були в минулому столітті за часів Адама Сміта, і сучасними грошима, що записуються у вигляді чисел на банківських рахунках.

Безумовно, в умовах існування золотих грошей держава досить обмежено впливала на грошовий обіг і не отримувала від цього особливих доходів. Ціни в економіці встановлювалися на основі порівняння витрат на виробництво того чи іншого товару і одиниць золота, або срібла. Економіка з використанням золотих грошей була стабільною і не знала інфляції. Надалі за розвиненої державної організації, загостренні соціальних суперечностей і обмеженості грошового еталону для

забезпечення потреби економіки перейшли до паперових грошей. Внаслідок чого виникла можливість створювати необхідну суспільству кількість грошей. Поява паперових грошей призвела до одержавлення всього суспільного життя, до створення системи соціального захисту населення. Паперові гроші дозволили, з одного боку, зняти соціальну напруженість в суспільстві, а з іншого – сприяли виникненню такого явища як інфляція.

В. Юровицкий зазначає: «Золоті гроші були неінфляційними, і тому між роботодавцями і працівниками існувало непримиренне протиріччя в розподілі доходів. В умовах паперових грошей воно могло бути врегульовано без серйозного конфлікту. Роботодавець міг легко підвищити зарплату, одночасно підвищивши ціну на свою продукцію. При цьому були задоволені і працівники, і роботодавці. Однак після того як ціни на всі товари підвищувалися, відбувалося загальне знецінення грошей, працівники де-факто знову опинялися в скрутному положенні і знову починали свою боротьбу. Таким чином, класові суперечності з гострих зіткнень переросли в постійний уповільнений процес» [1].

Важливою особливістю економіки в умовах обігу паперових грошей є те, що вже не ціни товарів визначаються ціною грошей, як це було в умовах обігу грошей із золота та срібла, а, навпаки, ціна грошей визначається цінами товарів. Тепер ціна на товар, що встановлена у грошових одиницях, сама впливає на цінність цієї одиниці. Як наслідок цього процесу з'являється можливість отримувати доходи у фінансовому секторі, тобто розквітають спекулятивні операції. Звідси існуючий розрив між реальною вартістю валового продукту і фіктивної вартістю фондового ринку. В результаті все частіше з'являються і лопаються фінансові «бульбашки», гонитва за прибутком фінансових установ піддає економіку впливу фінансових криз.

Фінансовий ринок став існувати окремо від ринку товарів і послуг. Тепер самі гроші перетворилися в товар. З'являються різного роду фінансові інструменти більш витонченої форми, ніж ф'ючерси та опціони. Це так звані деривативи, цінні папери або зобов'язання, які є похідними від інших цінних паперів. Поява цих інструментів призводить до відокремлення валютно-фінансової сфери від реального сектору економіки і породжує нестабільність світової фінансової системи. Фінансові інновації ускладнили фінансову систему, а відсутність їх регуляторів багаторазово збільшило системні ризики. За відсутності об'єктивної міри вартості як за золотого стандарту підривається стабільність світової фінансової системи. Як зауважив колишній глава ФРС А. Гринспен: «Відхід від золотої основи в грошах обов'язково закінчиться катастрофою» [1].

На даний час гроші перетворилися з об'єктивного регулятора макроекономічних процесів на самостійно функціонуючі знакові інструменти. Вочевидь, що на зміну звичайним грошам приходять електронні гроші, які, на відміну від перших, є іменними і які забезпечують прозорість та повний контроль над усіма гро-

шовими операціями. Перехід на електронні гроші є логічним переходом на єдині універсальні гроші в епоху глобалізації.

В. Юровицький у своїй монографії «Еволюція денег: денежное обращение в эпоху изменений» дотримується інформаційної теорії грошей, відштовхуючись від якої головним недоліком сучасної теорії грошей вважає суттєве зменшення ролі і значення типу носія фінансової інформації (золоті або монетарні, паперові або електронні гроші) [1].

В інформаційній теорії грошей пильна увага приділяється не тільки змістовному боку фінансової інформації, а й способам запису, зберігання, поширення і використання цієї інформації. Оскільки саме тут суто технічна сторона переходить у змістовну. На думку В. Юровицького, це не просто фізичні зміни у сфері грошей, а докорінна зміна цивілізаційного розвитку. Згідно з його думкою, зміни у сфері грошового обігу на сучасному етапі можна охарактеризувати як перехідний момент від готівково-паперового до лічильно-електронного обігу [1]. Аналізуючи еволюцію теорії грошей, їх роль і значення для економіки, можна зробити важливі висновки.

По-перше, вони перестають бути, як це вважають класична і неокласична теорії, товаром-еквівалентом або посередником обміну, через який продукт особистої праці обмінюється на необхідний продукт. Сучасні гроші істотно розрізняються і не володіють тими характеристиками і властивостями, які мали звичайні монетарні і паперові гроші. Із засобу накопичення та обміну вони як носій певної інформації про платоспроможність суб'єктів економіки перетворилися в найважливішу керуючу силу. Представлені теорії грошей засновані на положенні, що грошові вартості є пасивним відображенням стану реальної економіки. В умовах же сучасної глобалізації фінансових ринків надмірна ліквідність, що утворилася, змінює зв'язки між боргами та грошима. Надлишкова ліквідність не призводить до зростання товарних цін. Замість попиту на гроші з'являється попит на борги, через що зростає сектор покупців боргу, що руйнує звичні зв'язки між ліквідністю і боргами. У сучасній ситуації відбувається розширення обсягу кредитування на основі розвитку кредитних грошей у разі зниження кредитоспроможності реальної економіки. Утворюється розрив між фінансовою та реальною економікою, що призводить до утворення фінансових «бульбашок», які рано чи пізно неминуче луснуть. Цей висновок ми робимо на основі аналізу інформаційної теорії грошей і кризи світової фінансової системи.

По-друге, на основі цього можна зробити й інший важливий висновок: об'єктом управління в економіці виступає не тільки виробнича система або реальний сектор, а й кредитно-фінансова сфера. До відомих подій сформувався уявлення, що похідні фінансові інструменти забезпечують диверсифікацію ризиків і є елементом ринкового саморегулювання. Але світова фінансова криза показала, що з використанням широкого набору деривативів механізм саморегулювання економіки не спрацьовує, щоб уникнути кризи, необхідний контроль над фінансовими ринками і втручання держави. Крім того, створюється загроза системного ризику для всієї фінансової системи. Для всіх

небанківських фінансових інститутів, як це існує у банківській системі, необхідно ввести гнучку систему нормативів регулювання співвідношення позикового і власного капіталів, що обмежують величину «кредитного плеча». Архітектура сучасної фінансової системи вимагає розробки механізму стримувань і противаг, створення транснаціональних систем нагляду і контролю над фінансовими ринками. Відсутність універсальної системи регулювання фінансових ринків є основною проблемою, без вирішення якої важко буде впоратися зі світовою кризою і не вдасться уникнути їх майбутньому.

По-третє, основні положення нової кількісної теорії, її монетаристського напрямку і до сьогодні визначають уявлення фінансових чиновників України, хоча не настільки однозначно сприймаються провідними економістами інших країн. Аналізуючи монетарні спроби фінансової стабілізації та їх наслідки, необхідно відзначити, що не були враховані ідеї достатньої конкурентності ринків, які лежать в основі цього підходу. Рекомендації монетаризму для фінансово-грошового сектору не враховують проблеми реального сектору. Події світової фінансової кризи визначили необхідність запровадження контролю і регулювання грошової пропозиції з боку держави, поставивши під сумнів один із принципів монетаризму про невтручання держави.

По-четверте, міжнародна фінансова система не може безперервно функціонувати, не маючи у своїй основі стабільної валюти. Різкі коливання валютного курсу від рівня рівноваги стали основним джерелом нагнітання дисбалансу світової економіки. Безконтрольна емісія незабезпечених доларів може призвести до руйнування глобальної фінансової системи. Ідеальною була б міжнародна валютна система, заснована на кількох валютах. Перехід на альтернативні світові резервні валюти дозволив би сформувати нові точки опору у валютній сфері, необхідні для протидії майбутнім ризикам.

Сьогодні під впливом активної політики найбільших ІТ-компаній світу динамічно розвивається глобальний цифровий простір. На світовому цифровому ринку спостерігаються структурні зрушення, а саме поява таких нових структурованих фінансових продуктів як криптовалюти, серед яких одним із найбільш розповсюджених став біткоїн [2].

Останній виник як незалежна від держави система обміну даними (криптогрошіма). Уряди держав не звертали на його обіг особливої уваги доти, поки він не став популярним серед населення. Про нього заговорили у наукових колах, а його вплив на світовий ринок почали досліджувати. Початком значної популярності цієї криптовалюти став 2013 р. Зростання цін на біткоїн зробив його надто популярним. Тільки за перші чотири місяці курс біткоїна виріс з 20 до майже 200 дол. і надалі сягнув понад 1000 дол. Нехтувати такою популярністю стало неможливо. Біткоїн стали помічати великі інвестиційні компанії. На сьогодні все більше людей з певним рівнем знань у галузі інформатики та економіки залучаються до системи криптовалют [3].

Про даний феномен стали говорити політики, науковці різних країн, сперечаючись наскільки ефективним буде його застосування в платіжних системах

країн, позитивний чи негативний вплив він буде здійснювати на економіки цих країн. Так, одні стверджують, що використання біткоїнів є не вигідним для країни і слід на законодавчому рівні зупинити його поширення, застосовуючи усі важелі впливу, зокрема і кримінальну відповідальність. Інші, навпаки, визначають його позитивний вплив на економіку. Так, прихильники цього економічного феномену вказують на низку переваг, які начебто надає криптовалюта порівняно з іншими платіжними засобами в умовах сучасної глобалізації економіки. Зокрема може йтися про мінімальний період очікування під час розрахунків за допомогою криптовалют, відсутність комісій за їх проведення та необхідності конвертації у валюту країни, де здійснюється розрахунок тощо.

Проте, якщо більш детально розбиратися у механізмі здійснення розрахунків за допомогою криптовалют, то стає зрозумілим, що комісія за проведення транзакцій майнерами, які їх здійснюють, все ж таки береться і період очікування здійснення транзакцій залежить від розміру такої комісії, яку клієнт може, за своєї ініціативи, збільшити, щоб прискорити операцію.

У будь-якому випадку на сучасному етапі розвитку економічних відносин та глобальних технологій перед світовою спільнотою постала проблема визначення економіко-правового статусу такого феномену як «криптовалюта». В Україні дане питання дістало резонанс на фоні стрімкого зростання популярності та вартості віртуальної валюти Bitcoin, яка дозволила своїм власникам отримувати високі прибутки за досить короткий проміжок часу.

Вивчення цього питання з економічної точки зору та огляд діючих норм законодавства України (зокрема, Цивільний кодекс України, Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про валюту і валютні операції», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про інформацію» тощо) дає можливість із впевненістю стверджувати, що поняття «криптовалюта» і операції з нею не підпадають під режим правового регулювання з наступних причин:

- оскільки криптовалюта не існує у формі баннот, монет, записів на рахунках в банках, вона не може бути визнана грошима (грошовими коштами, коштами, грошовими знаками);

- оскільки криптовалюта не має прив'язки до грошової одиниці однієї з держав, вона не може бути визнана валютою, або законним платіжним засобом іноземної держави і не є валютною цінністю;

- оскільки криптовалюта не випускається банком і не є грошовим зобов'язанням певної особи, вона не може бути визнана електронними грошима;

- оскільки у криптовалюти відсутні ознаки документа і емітента (не встановлена форма документа з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, не має визначення взаємовідносин емітента цінних паперів (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, не передбачається виконання зобов'язань за таким цінним папером), вона не може бути цінним папером;

- оскільки у криптовалюти відсутні ознаки документа у вигляді грошових знаків, відсутній емітент, а також

відсутня мета виготовлення, вона не може бути визнана грошовим сурогатом;

- оскільки у криптовалюти у самому її коді не прописані ні кредитор, ні боржник, ні умови позики, вона не може бути визнана борговим зобов'язанням або правом вимоги боргу.

Таким чином, складна економічна та правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ні грошовими коштами, ні валютою, ні платіжним засобом іншої країни, ні валютною цінністю, ні електронними грошима, ні цінними паперами, ні грошовим сурогатом. Саме тому, правоохоронці вважають, що поки немає механізму регулювання статусу криптовалют, вони небезпечні для громадян. Кожен із громадян повинен знати, що купуючи, або продаючи криптовалюту на території України, він ризикує втратити свої фінансові вкладення безповоротно, не маючи права на захист і відшкодування збитку. Дійсно, нині фактично неможливо захистити права власників віртуальних валют в Україні у разі будь-яких дій, спрямованих на заволодіння ними сторонніми особами, через відсутність цивільно-правового регулювання. Тому такі транзакції є операціями з високим ступенем ризику.

Водночас міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, в тому числі у сфері легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом, фінансування тероризму тощо. На даний час спостерігається тенденція до використання криптовалют зловмисниками для анонімізації своїх дій, а громадяни все частіше стають жертвами шахраїв. Водночас захист постраждалих з боку правоохоронних органів відсутній за цілою низкою причин, основною з яких є неможливість ідентифікації власника того чи іншого криптогаманця. На жаль, нині навіть провідні країни світу не можуть похвалитися створенням ефективної системи протидії використанню віртуальних валют у злочинних схемах.

Беззаперечним є те, що використання біткоїнів несе у собі загрозу національній валюті для будь-якої країни. Поява на грошовому ринку незалежної від держави валюти тягне за собою загрози політичні, економічні, соціальні. Такі загрози генеруються через можливість безперешкодного вивозу (відтоку) грошей з країни, безконтрольна торгівля і не лише дозволеними товарами, але й наркотиками, зброєю, людьми (значною мірою цьому сприяє неможливість скасування здійснених транзакцій, навіть якщо зрозуміло, що гаманець належить злочинцю). Використання біткоїнів позбавляє можливість країну поповнювати бюджет через систему оподаткування. Такий важливий інструмент регулювання як податок стає проблематичним у разі відсторонення держави від процесу незалежного обміну. Анонімість, що притаманна всім криптовалютам дозволяє громадянам країни вийти з-під контролю держави під час виконання грошових операцій.

За таких загроз першою масовою реакцією на зростання ролі біткоїнів більшість урядів країн було різко негативне. Так, із застереженням використання криптовалют виступили Центральні банки багатьох країн світу. Деякі країни, наприклад, Китай, ввели заборону торгів на найвідомішій світовій криптовалютній біржі BTC China. Адаже, криптовалютні біржі є

основним інструментом у регулюванні операцій з біткоїн, який рідко використовується як прямий засіб платежу і відразу після здійснення транзакції обмінюється на фіатну валюту.

Реакція інших країн була більш спокійною і лояльною (США, Люксембург, Японія). Так, у США ставлення до біткоїн є прерогативою окремих штатів, а не країни у цілому. Так, у деяких штатах США біткоїни є повністю легальними та приймаються в якості платіжного засобу. У Кремнієвій долині та на Уолл-Стріт розроблюються правила використання криптовалют. В Японії активно працюють над правилами регулювання та оподаткування операцій з біткоїн. Адже, є нюанси, на які слід звернути увагу.

Біткоїн технічно все ж таки не анонімний, а псевдо-анонімний. Тобто, з одного боку, немає прив'язки до конкретної особи. Замість даних про людину використовується тільки адреса гаманця, яка виглядає як текстовий рядок. Однак, з іншого боку, всі операції записуються в загальнодоступний блокчейн, де видно всі транзакції між усіма адресами за всю історію. Якщо особа, що переходить, хоча б один раз допустить асоціацію конкретної адреси з собою, то автоматично стає відомою особа за всіма угодами цього гаманця як до, так і після. Готівкові гроші, такі як гривня, долари або євро теж анонімні, але вони не дозволяють так відстежувати історію транзакцій. Більш того, якщо стають відомі хоч якісь особи в ланцюжку транзакцій, то в офлайн вже можна знайти зв'язок з іншими особами. Або припустити такий зв'язок і перевірити згодом, проаналізувавши блокчейн. Чим більше стає відомих осіб, тим простіше стає ідентифікувати тих, хто залишився невідомим. Усі суми переказів також можуть бути ідентифікатором, оскільки їх також видно в історії транзакцій.

А повністю залишатися анонімним в реальному світі досить важко. Потрібно якось безпечно передавати адреси каналами зв'язку, обмінювати криптовалюту на традиційні гроші, користуватися сторонніми сервісами, що зберігають усю історію. На даний момент отримують доволі суттєву підтримку проекти з аналізу блокчейна, виявлення в них закономірностей, пошуку зв'язків між конкретними учасниками. Із сучасними обчислювальними потужностями такі протоколи дійсно мають всі шанси зробити біткоїн найбільш відкритою платіжною системою за всю історію людства. Що теж є досить серйозною загрозою.

Звичайно, крім біткоїнів існують і інші криптовалюти, які вже дійсно можна назвати анонімними. Вони використовують різні механізми змішування транзакцій, щоб неможливо було виокремити зв'язок між конкретними адресами, але вони поки не отримали такого широкого розповсюдження, як біткоїн.

Незважаючи на всі можливості з пошуку та ідентифікації осіб, що використовують біткоїни у незаконних схемах, цими можливостями треба ще навчитися користуватися. Технічна грамотність і розуміння роботи з криптовалютою у правоохоронних органах поки що не на тому рівні, який дозволить ефективно боротися з новими ризиками. А крім розуміння потрібні ще апаратні і програмні засоби, потрібні закони, за якими буде зрозуміло, як чинити і в яких випадках. Цього всього теж немає, а ризики вже є і з часом вони

будуть тільки зростати.

Так, незважаючи на те, що криптовалюта сама по собі пірамідою не є, зараз часто можна зустріти пропозицію швидкого заробітку з якоюсь неймовірною прибутковістю. Найчастіше це дійсно піраміди, або хайпи, тільки їх організатори використовують замість традиційних грошей криптовалюти. Це дозволяє напустити туману недосвідченим користувачам стосовно джерела такого доходу, а також охопити для подібних схем нову аудиторію. Вочевидь, що у таких людей не вистачає знань і відповідальності. Саме по собі бажання вкладати кошти з метою отримання доходу є нормальним. Навпаки, такі інвестиції можуть і прибуток людині приносити, і економіку розвивати. Але потрібне розуміння і вміння оцінювати ризики. Тут важко боротися за допомогою патерналізму, оскільки він веде до ще більшої відмови від відповідальності. Необхідне навчання та збільшення інформованості населення. Це постійний процес, і тут немає надії на те, що ще трохи і всі закони будуть написані, всі засоби боротьби створені, і можна буде видихнути з полегшенням. Це зворотна сторона прогресу і завдання швидше в тому, щоб мати актуальну інформацію стосовно викликів, з якою необхідно вчитися працювати, оскільки заборонити біткоїн неможна хоча б тому, що валюта існує в Інтернеті. До того ж сама по собі технологія не є свідомо злочинною. Як і будь-яка нова технологія криптовалюта надає нові можливості та вигоди так само, як і веде до появи нових ризиків.

Але більш негативні наслідки, ніж заборони, на наше переконання, може дати тільки повний дозвіл на будь-які операції з криптовалютою. З огляду на відсутність досвіду моніторингу та регулювання, а також розуміння принципів роботи таких систем з боку населення можна очікувати істотного збільшення кількості незаконних операцій, випадків зхилення від податків і шахрайства. Тому найбільш правильним є шлях обережного регулювання, посиленого вивчення та просвіти населення шляхом впровадження нових освітніх програм. Можливо, на перших етапах для своєчасного виявлення ризиків і оперативного реагування на них, буде необхідним посилений контроль над компаніями, що працюють з криптовалютою. У міру напрацювання досвіду і вдосконалення регулювання, подібний контроль можна буде послабити.

У будь-якому випадку, як було справедливо сказано на одному із форумів у Давосі: «Криптовалюти – це дуже цікавий міжнародний експеримент, який ламає парадигму валютної емісії. І їх безумовно не варто забороняти, але варто спробувати зрозуміти, вивчити і, можливо, почати правильно регулювати» [3].

Саме тому фінансові регулятори України продовжують опрацювання питання правового статусу криптовалюти і законодавчого врегулювання операцій з ними, приймаючи до уваги позицію регуляторів інших країн і останні тенденції в розвитку таких технологій.

Так, законодавство Європейського Союзу визначає біткоїн як «цифрове представлення вартості, не підтверджене центральним банком або державним органом і не прив'язане до юридично встановлених валютних курсів, яке може використовуватись як засіб обміну для покупки товарів і послуг, їх передачі та зберігання, і може набуватися в електронному виг-

ляді» [4].

Водночас згідно з рішенням Європейського суду від 22.10.2015 р. операції обміну біткоїнів на фіатні валюти звільняються від податку на додану вартість (ПДВ). У рішенні суду уточнюється, що закон про ПДВ поширюється на поставку товарів і надання послуг, а транзакції у біткоїнах віднесені до платіжних операцій з валютами, монетами і банкнотами, і тому не підлягають оподаткуванню ПДВ. Суд рекомендував усім країнам-членам Євросоюзу виключити криптовалюту з переліку активів, що підлягають оподаткуванню [5].

Разом з цим, проблема оподаткування операцій з біткоїн є ключовою. Адже, це, з одного боку, посилює регулюючі процеси, а з іншого – робить можливим контроль з боку держави. Проте виникає питання – чи не змінюється за цих умов природа біткоїн? Адже, на думку засновників криптовалюти, вона мала створити незалежну та повністю децентралізовану систему обміну товарами та послугами, в якій традиційні гроші не завжди ефективні. Але через традиційні валюти у держави є можливість вплинути на економічні процеси, зокрема інфляційні, за умови ж використання криптовалюти такої можливості немає.

На нашу думку, зробити будь-яку криптовалюту об'єктом регулювання можливо за умови надання їй статусу товару, оскільки якщо це товар, тоді операції з ним підлягають обов'язковому оподаткуванню. Для цього проаналізуємо властивості товару та двоїстий характер праці, втіленої в товарі, з точки зору можливості відтворення цих властивостей у криптовалюті. Як відомо, товар – це продукт праці, який завдяки його властивостям задовольняє певні людські потреби і здатний обмінюватись на інші блага. Отже, товар має дві властивості: споживчу вартість і мінову вартість.

Споживча вартість – це здатність товару задовольнити певні людські потреби (як особисті, так і виробничі). Проте продукт праці, який виступає як споживча вартість, – це ще не товар. Споживча вартість стає товаром, коли вона призначається для задоволення потреб інших людей і обмінюється на інші споживчі вартості у певному співвідношенні. Кількісні пропорції, які утворюються в результаті такого обміну є – міною вартістю. Якщо різні товари обмінюються у певних пропорціях, це означає, що в них є щось спільне, що робить їх сумірними, а саме: вони є продуктами праці. Споживча вартість і мінова вартість – це дві сторони однієї медалі, вони не можуть існувати одна без іншої. Так, якщо одна вироблена річ не задовольняє чієїсь потреби (тобто не має споживчої вартості), то вона не має і мінової вартості. З іншого боку, у продукті праці, виробленому на продаж, споживча вартість не існує без мінової вартості, бо вона може задовольнити чієїсь потреби лише після реалізації вартості у процесі обміну [6].

У теоретичному плані цей аспект проблеми досить складний, тому він спричинив серйозні дискусії та зумовив появу багатьох теорій вартості. До найбільш вагомих і розповсюджених теорій необхідно віднести трудову теорію вартості. Основу цієї теорії заклали англійські економісти У. Петті, А. Сміт і Д. Рікардо. Проте свого подальшого розвитку ця теорія набула у

працях К. Маркса, який розробив учення про двоїстий характер праці. За теорією К. Маркса єдиним джерелом вартості є праця, яка становить внутрішній її зміст. Поділивши працю на конкретну і абстрактну, К. Маркс показав, що конкретна праця створює у товарі споживчу вартість, а абстрактна – мінову вартість [6].

Інакше кажучи, конкретна праця, втілена у товарі, витрачається в особливій доцільній формі з використання певних засобів і предметів праці, характеризується своєрідною метою і створює специфічну споживчу вартість. Абстрактна праця, втілена у товарі, є специфічною формою праці товаровиробників, що характеризується затратами робочої сили взагалі, незалежно від її конкретної форми та створює мінову вартість.

Отже, якщо все сказане перекласти на предмет дослідження даного параграфу – криптовалюту, бачимо, що остання повністю відтворює властивості товару та двоїстий характер праці, втіленої у товарі, у собі. Так, криптогроші мають як споживчу вартість, так і мінову вартість. Для виготовлення такого товару, як криптовалюта, витрачається як конкретна праця з використання певних засобів і предметів праці, так і абстрактна, що характеризується затратами робочої сили взагалі.

За цих умов всупереч побоюванням природа криптовалюти не змінюється, оскільки вона залишається незалежною та повністю децентралізованою системою обміну товарами та послугами. Питання в іншому. Операції, пов'язані з купівлею-продажем криптовалют мають підлягати оподаткуванню, зокрема податком на додану вартість. Проте на сьогодні більшість країн світу остаточно не визначились стосовно статусу криптовалют і не закріпили це на законодавчому рівні.

ВИСНОВКИ

Науковці продовжують вести пошук можливостей регулювання і контролю за операціями з криптовалютами. Метою такого врегулювання є захист прав споживачів, протидія відмиванню коштів та інших протиправних дій, ідентифікація суб'єктів транзакцій (фінансовий моніторинг), механізм оподаткування отриманих доходів, декларування тощо.

Економічна безпека не є раз і назавжди досягнутим станом, який необхідно лише підтримувати. Світ, який постійно змінюється, поява нових цілей і проблем на кожному новому етапі розвитку змушує знову і знову говорити про необхідність вдосконалення правових механізмів забезпечення економічної безпеки. Надалі фінансові інститути будуть змушені пристосуватися до роботи з криптовалютами, але їм потрібно більше часу, щоб визначити, як віртуальна валюта впливає на традиційну фінансову та монетарну системи.

Список використаних джерел

1. Юровицкий В. *Эволюция денег: денежное обращение в эпоху изменений*. М., 2004.
2. Джусов О.А., Апальков С.С. *Цифровая экономика: структурні зрушення на міжнародному ринку капіталу*. URL: journals.iir.kiev.ua
3. *Новості о Биткоин и криптовалютах*. URL: <https://bits.media/news/>
4. «EBA Opinion on «virtual currencies» (pdf). *European Banking Authority*. 4 July 2014. p. 46.
5. *Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 22 October 2015 (Reference for a preliminary ruling – Common system of*

value added tax (VAT) – Directive 2006/112/EC – Articles 2(1)(c) and 135(1)(d) to (f) – Services for consideration – Transactions to exchange the "bitcoin" virtual currency for traditional currencies – Exemption). URL: <http://eurlex.europa.eu/>

6. Електронний журнал «Ефективна економіка». URL: www.economy.nayka.com.ua

References

1. Yurovitskiy V. Evolution of money: money circulation in an era of change. M., 2004. (in Russian).

2. Dzhusov O.A., Apalkov S.S. Digital Economics: Structural shifts in the International capital market. URL: journals.iir.kiev.ua (in Ukrainian).

3. News on Bitcoin and Cryptography. URL:

<https://bits.media/news/> (in Russian).

4. «EBA Opinion on «virtual currencies» (pdf). European Banking Authority. 4 July 2014. p. 46.

5. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 22 October 2015 (Reference for a preliminary ruling – Common system of value added tax (VAT) – Directive 2006/112/EC – Articles 2(1)(c) and 135(1)(d) to (f) – Services for consideration – Transactions to exchange the "bitcoin" virtual currency for traditional currencies – Exemption). URL: <http://eurlex.europa.eu/>

6. Electronic Journal "Effective Economy". URL: www.economy.nayka.com.ua (in Ukrainian).